

HEGEDÚS NORBERT

SF útikalauz kezdőknek

(Sánta Szilárd: Mesterséges horizontok)

Ha létezik hiánypótló mű, akkor Sánta Szilárd könyve az: a magyar irodalomtudomány régi adósságát törleszti. A sci-fi mindig is népszerűnek számított hazánkban, s a zsáner ma is több kiadó profilját meghatározza (gondoljunk pl. az Agave vagy az Ad Astra kiadókra). Ez a népszerűség viszont nem hozta magával az akadémiai közeg érdeklődését. Ugyan a Magyar Scifitörténeti Társaság úttörő munkát végez a zsáner kritikai elismertetése terén, még mindig sok a behoznivaló. Ti., míg a vezető nyugati egyetemek már egy ideje természetesnek tartják, hogy a kultúra feltérképezését a kortárs és populáris művekkel kell kezdeni, addig a hazai irodalomtudomány – egy-két üdítő kivételtől eltekintve – egyelőre nem hajlandó erről tudomást venni. Ez azért fölöttébb érdekes, mert a sci-fit megújító cyberpunk irányzat lassan harminc éve van jelen az irodalomban, s azóta jelentősen differenciálódott. Új műfajok jelentek meg, s a régebbiekkal kontaminálódtak, vagyis a lemaradásunk egyre aggasztóbb.

A *Mesterséges horizontok* a kortárs science fiction irodalomba kíván betekintést nyújtani, és itt a „kortárs” jelölőt tessék komolyan venni. A monográfia természetesen közöl egy bevezetőt a műfaj előtörténetéhez, de ezután tényleg a legfrissebb művekről olvashatunk. Egyesek talán hiányolhatják a klasszikus, a régebbi, 50-es, 60-as évekbeli sci-fikre történő bővebb utalásokat, de az valóban nem fért volna bele a könyv kereteibe. Sánta Szilárd könyve a klasszikus sci-fi csupán azon válfajaival foglalkozik, amelyek ma is produktívnak bizonyulnak.

Egy rövid történeti felvezetés után a szerző röviden ír a sci-fi műfaji sajátosságairól, s már itt felhívja a figyelmünket arra, hogy a „műfaj olvasásakor az olvasó elfogad számos konvenciót, [...] olykor a nyelv működésének más módját is”¹ – például a „he turned on his left side” mondat esetében: „Az egyik olvasat alapján ez azt jelentheti, hogy valaki a bal oldalára fordult, ugyanakkor egy sci-fi kontextusban úgy is olvashatjuk, hogy az illető a bal oldalát aktiválta, bekapcsolta.” Ezt azért fontos kiemelni, hogy lássuk: a *Mesterséges horizontok* nemcsak egy irodalomtörténeti munka, amely igyekszik elhelyezni a kortárs sci-fi műfajait az irodalmi hagyományban, ennél sokkal többre vállalkozik – egy magas szintű elemzői nyelvet működtet, melynek segítségével a befogadó értő olvasójává válhat a zsánerhez tartozó műveknek. A rövid bevezetőt követően a szerző sorra veszi a műfajjal foglalkozó fontosabb folyóiratokat és ismerteti a releváns szakirodalmat.

1 SÁNTA Szilárd, *Mesterséges horizontok. Bevezetés a kortárs sci-fi olvasásába*, Parazita könyvek 7., Liliium Aurum, Dunaszerdahely, 2012, 14.

2Uo., 19.

3Uo., 35.

4Uo., 38.

Sánta Szilárd könyve fejezetenként veszi sorra a kortárs sci-fi alműfajait. Ezek a fejezetek akár különálló tanulmányokként is olvashatók. Az első a cyberpunkot veszi górcső alá, azt a műfajt, amely tulajdonképpen új megvilágításba helyezte a műfajról szóló diskurzust. A szerző bemutatja, mi volt az, amiben a cyberpunk „újított”, a technológiai utópizmus elutasítását, az ember és gép közötti határok elmosódását, a poszthumán kor ábrázolását. Bár a műfajt leginkább William Gibson nevéhez kötik, a könyv bemutatja az egész mozgalmat, s felhívja az olvasó figyelmét arra is, hogy a „cyberpunk irányzat hatásai messze túlnyúlnak a science fiction határain”.² Sánta Szilárd a közelmúltban megjelent kézikönyvek segítségével a posztmodernizmus keretein belül helyezi kontextusba a modern sci-fi irányzatait. A további fejezetek a brit SF-boom, a spekulatív fikció, az új úropera, a nano- és biopunk műfajait mutatják be egy-egy reprezentatív mű segítségével. A magyar olvasó itt valóban olyan szövegekről olvashat elemzéseket – pl. China Miéville vagy Paolo Bacigalupi regényeiről –, amelyek eddig elkerülték a hazai kritika figyelmét (esetleg nem fordították még őket magyarra).

Mint azt már említettük, a könyv egyik legnagyobb erénye, hogy a kiválasztott szövegeket nemcsak az irodalom tágabb kontextusában szemléli, hanem precíz, a szöveget szorosan olvasó elemzésekkel is szolgál. A szerző elméleti felkészültsége ugyanis meglehetősen imponáló – az elemzések háttéréül a legfrissebb angol nyelvű szakirodalom szolgál. Ennek kapcsán érdekes megfigyelni, hogy az újfajta irodalom újfajta elemzői nyelvet teremt – vagy másképpen: az elemzői nyelv hasonul az elemzett műhöz. A legjobb kortárs SF művekre ugyanis nemcsak a poétikai összetettség a jellemző, hanem az is, hogy sok esetben feltételeznek bizonyos természettudományos tudást. Neal Stephenson *Snow Crash* című művének elemzésekor pl. Sánta Szilárd a memetika tudományát hívja segítségül. A regény központi metaforája szerint ugyanis az „emberek számítógépek, és a kulturális szoftver programozásának képessége az emberek fölötti uralmat jelenti, egyben ellenőrzi a be- és kijövő információt, mely az emberi életnél is értékesebb árucikk.”³ A „memetika atyja”, Richard Dawkins szintén egy hasonló metaforát használ (az emberi agy számítógép, mely a mémek játékszere). A regény világában a snow crash egy vírus, amely mind számítógépes, mind biológiai formában terjed, s főleg a hackerekre jelent veszélyt. Stephenson regénye valószínűleg értelmezhető a memetika ismerete nélkül is, különben nem vált volna bestsellerré, de el kell ismernünk, a műnek egy mélyebb, alaposabb elemzését kapjuk a memetika segítségével. Stephenson regénye ugyanis megmutatta, hogy „a mémek és a vírusok már a kezdetektől velünk vannak, és nem minden esetben destruktívak, sőt, ember és vírus szétválaszthatatlanok”.⁴

Ezekben a műveletekben azt vesszük észre, hogy az irodalomtudomány nyelve a természettudományok nyelvével kontaminálódik, a művek jobb megértése érdekében az elemző kénytelen kibővíteni a fogalomkészletét. Ennek persze megvannak a maga veszélyei, hiszen

fennáll az esélye annak, hogy a természettudományi diskurzusból kiragadva az adott szakkifejezés jelentésváltozáson megy át, s ez félreértésekhez vezethet. Ez persze kellő odafigyeléssel kivédhető, s így az „irodalomtudomány nyelve és szemlélete olyan interkulturális és tudományközi kapcsolatrendszerre alakítható, amely már régen nem csak az irodalomtörténeti gondolkodás belügye, és éppen ezért biztosítéka lehet a különféle szakterületek konstruktív összjátékának”.⁵ A természettudományok illetően történő bevonása az elemzésekbe természetesen további terheket ró az irodalmárookra, hiszen saját szakterületük mellett a természettudományok területén is naprakész ismeretekkel kell rendelkezniük. Ez már csak azért is pozitív lehet, mert így a humán tudósok szembesülhetnek pl. azzal, hogy az egyes diszciplínák másféle igazságfogalommal dolgoznak. (Míg a humán tudományok esetében a hagyomány és a tekintély, addig a természettudományok esetében objektív mérések döntenek el, hogy mi igaz és mi nem.)

Bár a *Mesterséges horizontok* bevallottan nem törekszik a kortárs SF teljességének bemutatására – a zsáner hihetetlen gazdagsága miatt ez nem is sikerülhetne –, mégis remekül adja vissza a műfaj-tömb sokszínűségét. Ennek ellenére néhányan hiányosnak érezhetik. H. Nagy Péter a könyvről írva megjegyzi: „...megfontolandó, hogy a könyv elején nem lett volna-e érdemes részletesebben szóba hozni Philip K. Dick életművét. Jó néhány – a szerző által is idézett – szakember evidensnek tartaná, hogy egy ilyen munkát Dick-fejezettel lehetne indítani, hiszen Dick a slipstream jóvoltából hasonló pozícióba került a századvég kánonjaiban, mint anno Borges a mainstream irodalomban.”⁶ Bár a könyvben Dick életműve több helyen is említésre kerül, valóban nem kerül sor olyan részletes bemutatásra, mint mondjuk Gibson esetében – persze azt se feleddjük, hogy Dick műveiről jelent már meg tanulmánykötet (épp a Parazita-könyvek sorozatban)⁷. Tény, hogy egy szakértő olvasó hiányolhat bizonyos szerzőket és műveket, és ha van hiányossága Sánta Szilárd könyvének, akkor az valóban ez: túl gyorsan, mondhatni hirtelen ér véget. Vállalt céljait azonban maradéktalanul teljesíti: szakszerű bevezetőt nyújt a kortárs sci-fi olvasásába, az irodalom széles spektrumát taglalja, és magas szintű elemzői nyelvet működtet.

SÁNTA SZILÁRD, *Mesterséges horizontok. Bevezetés a kortárs sci-fi olvasásába*, Parazita könyvek 7., Liliium Aurum, Dunaszerdahely, 2012.

5 H. NAGY Péter, *Természetes elvárások. Sánta Szilárd: Masterséges horizontok*, Kalligram, 2013/7–8., 155.

6 Uo., 156.

7 SZILÁRDI Réka szerk., *Útköző világok. Tanulmányok Philip K. Dick műveiről*, Parazita könyvek 5., Liliium Aurum, Dunaszerdahely, 2010.

